

A helyi monográfiák készítésének jelentősége és nehézségei *

Az elmúlt bő egy évtizedben örvendetesen megszapordtak az 1944/45-ös atrocitásokkal kapcsolatos kiadványaink, s különösen a kérdéssel foglalkozó, monografikus igényű helytörténeti és régiótörténeti jellegű munkák. A sort *Mojzes Antal Halottak napja Bajmokon* c. könyve nyitotta meg 1994-ben, majd ezt követte *Mészáros Sándor Holttá nyilvánítva – Délvidéki magyar fátum 1944-45. c. monográfiájának első, Bácskával foglalkozó kötete*, valamint *Forró Lajos Jelöletlen tömegsírok Magyarokánisán, Martonoson és Adorjánon* címmel megjelent főiskolai diplomamunkája 1995-ben. *Teleki Júlia* 1996-ban *Visszatekintés a múltba* címmel adta ki a Csurogról elüldözött túlélők (özvegyek, árvák, rokonok, szemtanúk) szóbeli és írásbeli visszaemlékezéseit, leveleit, valamint közölte a csurogi magyar áldozatok névsorát. Három év múlva *Keresem az apám sírját* címmel megjelent a könyv újabb kiadása, immár zsablyai és mozsori adatokkal is kibővíve a korábban publikáltakat. 1997-ben *Szloboda János Zentán történt '44-ben* címmel foglalta össze a Tisza-parti városban történeteket, 1999-ben pedig *Papp Imre Ez a mi kálváriánk* című könyvecskéjéből ismerkedhettünk Szenteleky Kornél falujának, a közép-bácskai Szivácnak viharos napjaival. Egy év múlva, posztumusz kiadványként megjelent *dr. Mészáros* könyvének második része is, a *Bánság, a Szerémség, Baranya és Muravidék* holttá nyilvánítási adatai alapján, majd 2001-ben napvilágot látott *A temerini razzia is, Ádám István-Csorba Béla-Matuska Márton-Ternovác István* munkája, valamint *dr. Balla Ferenc és dr. Balla István* helyi monográfiájának, a *Bezdán történetének* 3. kötete, mely a jugoszláv katonai közigazgatás bevezetését követő atrocitásokkal is kimerítően foglalkozik. A felsoroltak mellett meg kell említenem még *Pintér József* monografikus igényű munkáját is 1994-ből, mely kezdetben csak írógépen sokszorosított formájában volt hozzáférhető, s amelynek legnagyobb részét 1995-ben *Szenttamás 1944 őszén* címmel folytatásokban a széles nyilvánosság elé tárt a Hírmondó politikai hetilap.

Nos, ennyi fontos kiadvány láttán szükségszerűen merülnek fel a kérdések: miben rejlik a helyi monográfiák jelentősége, mire képes a helyi monográfia és mire nem, melyek azok a külső nehézségek és módszertani buktatók, amelyekkel a helyi monográfiák szerzőinek meg kellett és meg kell küzdeniük? Az elkövetkezőkben ezekre keresem a választ, mindenekelőtt a magam tapasztalatai alapján.

Az igazság megírásának néhány nehézsége

Mielőtt azonban ezekre rátérnék (de senki se tekintse blaszfémiának), egy kiváló német baloldali íróra, Bertolt Brechtre, illetve az ő egyik esszéjére hivatkozom. Brecht a harmincas években a hitleri totalitarizmus tobzódásának idején kísérletet tett arra, hogy felvázolja – mint esszéjének címe mondja – „*az igazság megírásának öt nehézségét*”, s javaslatokat tegyen e nehézségek legyőzésére, amelyek, mint írja „*nagy nehézségek a fasizmus uralma alatt élő írók számára, de (...) igen, még azok számára is, akik a polgári szabadság országában írnak*”. Az általa megnevezett nehézségek közül számunkra kettő különösen aktuális.

Szerinte annak, aki a hazugság és a tudatlanság ellen harcol, mindenekelőtt kellő **bátorságra** van szüksége, „jóllehet úton-útfélen elnyomják”. Nos, ezt a brechti igazságot a mögöttünk hagyott évtizedek, évek során valamennyien megtapasztalhattuk, sőt részben tapasztaljuk még napjainkban is, noha 1944 ősze egyre inkább veszít politikai tabujellegéből. De Brecht nemcsak arra tanít, hogy az elnyomók bírálatához nélkülözhetetlen a bátorság, hanem arra is figyelmezteti olvasóit, hogy az önmagunkról s a legyőzöttekről kimondandó igazság is bátorságot követel. Ennek a figyelmeztetésnek észben tartása annál is inkább fontos, hogy elkerüljük a hamis következtetések csapdáját. Példa erre: nemcsak ahhoz van szükségünk erkölcsi bátorságra, hogy kimondjuk, 1944-ben büntelen magyarok ezreit végezték ki, hanem ahhoz is, hogy ki merjük mondani: nem minden kivégzett magyar volt

bűntelen, mégha a messze túlnyomó többség valóban az volt is. Helyi monográfiák esetében mindezt a maga konkrétságában kimondani legalább olyan heroikus vállalkozás a kutató részéről, aki rendszerint maga is tagja a vizsgált közösségnek, mint megnevezni a partizánhőérokat és besúgóikat.

Általában azt mondhatjuk, hogy bátorság kell nekünk nevezni a dolgokat, bátorság kell az önálló ítéletalkotáshoz, de legalább ekkora bátorság kell ahhoz is, hogy elhamarkodottan, indulatból, első érzelmi felindulásból sohase formáljunk értékítéletet, különösen ne emberekről. Az elhamarkodott általánosítás sok igazságtalanság forrása volt már magánéletben, politikában, tudományban egyaránt. Egy-két adat konklúziók levonásához nem elég. Aki ezt teszi, az nem bátor, hanem vakmerő, és az igazság felderítése helyett egy újabb hazugság megszületését kockáztatja.

És végül: bátorságra volt és van szükségük maguknak az adatszolgáltatóknak is, hiszen közülük sokan még mindig félnek az esetleges retorzióktól, teljesen érthetően, ugyanis a kommunista és sovinizta totalitarizmus fenevadja Szerbiában még nem pusztult el, csupán döglődik, és ez a haláltusa sajnos igen hosszú ideig fog még tartani.

Persze, mindez nem kizárólag érzület kérdése. Ugyanis az igazság megismeréséhez Brecht szerint **okosságra** is szükségünk van, ami azt is jelenti, hogy nem mindegy, milyen módszerekkel keressük az igazságot. Szaktörténészek szűkebb szektáiban a mai napig szilárdan tartja magát az a babona, hogy forrásértékű információként kizárólag írott anyagokat lehet és szabad felhasználni. Ez körülbelül olyan, mintha a XIX. században a berber oroszán vagy az alligátor természetéről csupán vadászok és kalandorkedvű utazók nem is mindig szavahihető levelezése és szenzációhajász cikkei alapján lett volna szabad következtetéseket levonni, figyelmen kívül hagyva azokat a szerencsétleneket, akik ugyan egyetlen szacskiket sem kanyarítottak, de volt már részük e nemes vadak karmainak és metszőfogainak megtapasztalásából, és azt szabatosan el is tudták mondani. Az említett módszer tipikus példája annak, hogy miként teszik önmagukat az írott dokumentumok rabjaivá egyébként okos és tiszteletreméltó emberek. E nézet nem csupán azért problematikus, mert az okirathamisítást már az ókorban kitalálták, vagy mert Joseph Fouché francia rendőrminiszter még a saját emlékiratait is többször meghamisította, annak megfelelően, hogy a jakobinusokat, a direktóriumot, Napóleont vagy a royalistákat kellett-e éppen kiszolgál-

ni, hanem azért is, mert időközben a XX. századi totalitárius rendszerek – mindenekelett a kommunista totalitarizmus – minden korábbi abszolútizmusnál és diktatúránál hatékonyabban tudta kiterjeszteni hatalmát a múltra, már-már Orwell negatív utópiájának, az 1984-nek a szlogenje jegyében, hogy „*aki uralja a múltat, az uralja a jövőt is, aki uralja a jelent, az uralja a múltat is*”. A múltra kiterjedő uralomnak Kelet-Európában, s Jugoszláviában is, három módszere alakult ki: 1. a tények eltüntetése (megsemmisítése), 2. a tények eltitkolása, 3. a tények meghamisítása.

Néhány példa:

1. - a csurogi magyar áldozatok egy részének maradványait évtizedek múltán titokban kihantolták, és máshová szállították, a zombori tömegsírok egy jelentékeny hányada fölé a hatvanas években autóbusszállomást építettek, a járeki haláltáborban az elhunytakat a német temető már meglevő család sírboltjaiba tömködték, majd a hetvenes években az egész temetőt földgyalukkal megsemmisítették, helyén ipari üzemet létesítettek.
2. - mindenekelett Mészáros Sándor első kézből szerzett információiból tudjuk, hogy az 1944-re vonatkozó korabeli iratok egy jelentős hányada máig nem kutatható, sőt, az is megtörténhet, hogy már meg is semmisítették e dokumentumokat.
3. - a tények meghamisítása mindenekelett a tankönyvírásban, egy-egy elfogult történész munkásságában és a szerb sajtó napi politikai indíttatású pamfletjeiben és tárcáiban öltött testet egészen a közelmúltig, de az egyik leggyalázatosabb propagandafogás az volt, amikor a Rajk-per egyik szerb túlélőjét hazahozták Párizsból, s az illető úr nem szégyellte a kamerába hazudni ország-világ előtt, hogy a temerini tömegsírban 1942-ben kivégzett zsidók nyugszanak!

Mindaz, amit a tényekről általában elmondtam, igaz a tények speciális fajtájára, az írott dokumentumokra is (a kivégzettekre vonatkozó dokumentumokat gyakran szinte már a tömeggyilkosságok másnapján elkezdték hamisítani). Éppen ezért azt a keveset, ami a rendelkezésünkre áll, alapos forráskritikai érzékkel kell kezelnünk, nem utolsósorban a „kollektív emlékezet” mérlegére téve. Az 1944-es események kutatóinak ugyanis igen gyorsan szembe kellett nézniük azzal a ténnyel, hogy a megőrzött iratok száma csekély vagy hozzáférhetetlenek, de még ha nem is így volna, akkor

is, pusztán írott dokumentumokra támaszkodva lehetlen volna az objektív tényfeltárás. Ki kell mondanunk, hogy kutatóink a szükségből csináltak erényt, s ki-ki a maga módján voltaképpen többnyire a sötétben tapogatózva, de felfedezte az egyébként Nyugaton is reneszánszát élő *oral history* módszerét. De ez sem problémamentes információforrás, éppen ezért minden egyes így kapott adat pontosságát, lehetőség szerint, ellenőrizni kell. Helyi monográfiát író kutatóink igen sok szóbeli kommunikációval szerzett adatot használnak fel, s néhányan élnek a *mélyinterjú* módszerével is, amely az átlagosnál nagyobb beleérzőképességet, *empathiát* feltételez a kutató részéről.

Mindez egyrészt a bizalom kialakítása végett igen fontos, hiszen az adatközlőnek olyan kérdésekről kell beszélnie, amelyekről évekig vagy talán évtizedekig nem akart vagy nem mert szót váltani. A helyi kutató, a helyi monográfus helyzeti előnye éppen a mélyinterjú készítésénél válik a legnyilvánvalóbbá: interjúalanyaival a legtöbbször már korábbi, s olykor talán kiterjedt kapcsolatai vannak, ugyanakkor a kutató ismeri a sajátos helyi viszonyokat, könnyebben tudja értelmezni az utalásokat, sőt a nonverbális kommunikáció, a mimika és a gesztusnyelv olykor igen sokatmondó üzeneteit is. Ez utóbbi amiatt is fontos, mert mint tudjuk, a szóbeli információk sem mindig mentesek a torzulásoktól, ezek lehetnek véletlenszerűek, adódhatnak memóriazavarokból (hiszen ne feledjük, többnyire idős emberek az adatközlőink), de előfordulhatnak kisebb-nagyobb mértékű tudatos torzítások és információ-visszafogások, -elhallgatások is, amelyek olykor az interjúalanyok erős érzelmi motiváltságából, máskor érintettségéből következnek. Mindkét esetben számíthatunk a szelektív emlékezet, az öncenzúra megjelenésére.

Nagyon fontos, hogy lehetőség szerint megszólaltassuk azokat is, akik a kivégzőosztag másik oldalán álltak: a különféle népfelszabadító bizottságok és egyéb hatalmi testületek még élő tagjait, azokat, akiknek egy-egy parancs kiadásában, továbbításában és végrehajtásában szerep jutott. Őket a legnehezebb szóra bírni, hiszen nemcsak egykori társaik megvetésétől kell tartaniuk, hanem attól is, hogy a szerb közvélemény nagyobb része árulónak fogja megbélyegezni őket. Emellett néhányukat nyomja az erkölcsi felelősség, a bűntudat súlya is, ami nagy erő, s ezt nekünk, ha módunk van rá, ki kell használnunk az igazság kiderítése érdekében, hiszen a tapasztalat azt mutatja, hogy gyakran az ilyen emberek nyújtják a leghasználhatóbb információkat.

Csapdák

Nemcsak a kutatás, de mint részben már utaltam rá, a feldolgozás is kínál olyan csapdákat, amelyeket helyi monográfiáiróink, de a kérdéssel foglalkozó publicisták sem tudnak mindig elkerülni. Ennek egyik oka a pontatlan fogalomhasználat, illetve az események kollíziója. Lássunk néhány példát:

FELSZABADULÁS – Idealizált fogalom, amely lényegében a kommunista partizánuralom és az ezzel szinte azonosmód kezdetét vevő terror igazi természetének elleplezésére volt hivatott. A vajdasági magyarok számára sem érzelmileg, sem valóságosan nem jelentett felszabadulást, ennek ellenére még az 1944-ről szóló helyi monográfiákban is itt-ott előforduló kifejezés.

PETŐFI BRIGÁD – A közvélemény gyakran nem tesz különbséget a Petőfi brigádba kényszersorozottak, és azok között, akik más jugoszláv alakulatokban harcoltak végéig a háború utolsó hónapjait. Ilyenkor nem elégedhetünk meg a gyakran pontatlan szóbeli információkkal.

A másik probléma inkább szemléletbeli. Van olyan helyi monográfiánk, amely arról akarja meggyőzni az olvasót, hogy nincs szégyellnivalónk, hiszen a faluból 13-an elestek a Petőfi brigádban. Nos, ha tudjuk, hogy a Petőfi brigádban harcoló magyarok többsége kényszersorozott volt, ennek a kérdésnek az értékelése is más dimenzióba kerül. Természetesen a kényszersorozás elszenvédéséért sem nekünk kell szégyenkeznünk, azonban azt is látnunk kell, hogy a szerző itt valójában egy jólismert, az egypártrendszer idején alkalmazott mimikrit alkalmaz, még hozzá a rosszul értelmezett lojalitását. Évtizedekig ugyanis a nemzeti jogokat nem magából a nemzetiségi létből vezették le, hanem a második világháborúban tanúsított olykor valós, de többnyire csak virtuális, a megszülető Jugoszláviához lojális katonai erényekből és áldozatvállalásból.

„AZÉRT KELLETT MEGHALNIUK, MERT MAGYAROK VOLTAK” – Ismert, sokat használt közhely, ami természetesen igaz, ám majdnem annyira általa-

nos, mintha azt mondanánk, hogy a feldobott tárgyak rendszerint lefelé hullanak, de azt nem vizsgálánk meg, hogy hogyan kerültek a levegőbe. Az említett kijelentés éppen nagyfokú általánossága miatt valójában homályban hagyja a valóságot, a halál konkrét okát és körülményeit. Ma már nem vitás, hogy az 1944/45-ös mészárlásoknak egyik (Rukavina tábornok által kimondott) célja a szláv elem helyzetének megerősítése volt a térségben, azonban nekünk nemcsak a kivégzés **politikai célja** felől kell megközelítenünk a dolgokat, hanem az **okok** és az **ürügyek** oldaláról is. Tény, hogy néhány esetet kivéve nem válogatás nélkül irtották a magyarokat, hanem szelektív módon, jól átgondolt katonai, politikai, gazdasági, ideológiai szempontok figyelembevételével, amit persze színezett az egyéni bosszú és a szabad rablás lehetősége is. Nemcsak a tényleges háborús bűnösöket üldözték, hanem mindazokat, akikről úgy vélték, hogy a berendezkedő kommunista hatalom számára potenciális veszélyt jelenthetnek. Amikor a kérdést vizsgáljuk, ne feledjük el, hogy a konfliktusnak nemcsak nemzetpolitikai vonatkozásai voltak, de legalább ennyire erőteljesen jelentkeztek az ideológiai attributumok is. Az új hatalom, noha megváltozott előjellel, de lényegében ugyanolyan totalitarizmus volt, mint a náci, ezért nincs mit csodálkoznunk azon, hogy módszerei és eszközei is hasonlóak voltak. A magyarokkal és a németekkel szembeni bánásmód leginkább abban különbözött, hogy a németekkel szemben az első pillanattól fogva és mindenütt a totális genocídium eszköztárát alkalmazták, a magyarokkal szemben viszont a szisztematikus terrort mindenekelőtt, a genocídiumot pedig adagolva, és csak ritkább esetben totálisan, mint pl. a Sajkás-vidéken, sőt, egyre több jel mutat arra, hogy Szenttamáson is. Mint ismeretes, a nemzetközi jog normái szerint genocídiumnak (népirtásnak) minősülnek a nemzeti, népi, faji és vallási csoportok elleni olyan erőszakos fellépések, amelyek e csoportok részleges vagy teljes megsemmisítésének céljából (1) a csoport tagjait elpusztítják, (2) súlyos lelki vagy testi sérelmeket okoznak a csoporthoz tartozóknak, (3) olyan életfeltételeket erőszakolnak a csoportra, amelyeknek célja a csoport részbeni vagy teljes megsemmisítése, (4) a közösségen belül a születések meggátolására törekszenek, (5) a közösség gyerekeit erőszakosan más csoportokhoz viszik át. A délvidéki németekkel szemben alkalmazott módszerek lényegében mind az öt kategóriát kimerítik, a magyarokkal szemben alkalmazottak pedig (leszámítva a már említett kivételeket) kettőt.

BOSSZÚ, VÉRBOSSZÚ – Részben Cseres Tibor könyve alapján, részben tőle függetlenül használt fogalom az 1944-es magyarelles terror értelmezésekor. Minél több részletet megismerünk a terror lefolyásáról és hátteréről, annál inkább nyilvánvalóvá válik, hogy nem elsősorban bosszúműről van szó. A bosszú az egyéni vagy közösségi indulatok spontán kitörésétől elválaszthatatlan, sőt, az képezi alapvető megnyilvánulási formáját. Noha erre is volt példa, tömeges kivégzésekre központi akarat és jóváhagyás nélkül, a katonai közigazgatás bevezetését követően, nem kerülhetett sor. Azért nem tanácsos a bosszú fogalmát állítani a középpontba, mert elfedi a berendezkedő kommunista hatalom felelősségét, és spontán népakaratot feltételez ott, ahol az eseményeket valójában központilag irányították. Spontaneitásról, helyi kezdeményezésekről legfeljebb a katonai közigazgatás bevezetéséig beszélhetünk.

ÁRTATLAN ÁLDOZATOK – Ne nevezzünk minden magyar áldozatot ártatlannak! Csak akkor és ott használjuk ezt a kifejezést, ahol igazságtartalmához semmilyen kétség nem fér. Ellenkező esetben nem tudjuk elkerülni a misztifikációt, és csupán ellenkező előjellel fogjuk tenni ugyanazt, amit a partizánmonográfiák általunk nemegyszer kárhozott szerzői tettek. Ahhoz, hogy valakit kivégezzenek, sokszor elég volt egy haragosnak vagy egy rosszakarónak a szándékosan elejtett szava vagy feljelentése. Temerinben brutálisan megcsonkítottak majd agyonverték egy gazdag állatkereskedőt csupán azért, mert egy évvel korábban lucernaföldjéről elzavarta a szerb tanyaszomszéd odatévedt szamarát! Nem kétséges, hogy azoknak, akik megölték, a vagyonára fáj a foguk. Vagy egy kocsmáros azért ütöttek agyon, mert a resti falára ki volt függesztve az aradi vértanúkat ábrázoló olajnyomat. Hasonló példák sokaságát ismerjük más településekről is. De a kollektív emlékezet nemcsak ezeket a példákat őrít meg, hanem azokat is, amelyek azt beszélik el a késői kutatóknak, hogy a kivégzettek között akadtak fosztogatók, tényleges gyilkosok is. Tudjuk, hogy számuk a sokezer megölt délvidéki magyar mellett szó szerint eltorpül, azonban őket nyilvánvalóan nem nevezhetjük ártatlan áldozatoknak, noha ügyükben sohasem született bírósági eljárás. Még akkor sem, ha a mai jogértelmezés szerint ők nem bűnösök, hiszen mindenkit megillet az ártatlanság vélelme. Valamennyien érezzük

azonban, hogy erkölcsi érzékünk mást mond. Mi ilyenkor a teendő? Semmi más, mint a felszínre hozható adatok és tények pontos lejegyzése és közzététele. Ha ugyanis nem fogalmazunk eléggé pontosan és árnyaltan, akkor éppen azok tiszta emlékét kompromittálhatjuk meggondolatlan mondatainkkal, akiknek nemcsak erkölcsi, de jogi rehabilitációjáért is küzdünk.

HOLTÁ NYILVÁNÍTÁS – Ebben az esetben nem is annyira a fogalom helytelen használata okozhat gondot, inkább az, hogy hogyan járunk el azokkal a holtá nyilvánítási adatokkal, amelyek 1944/45-re vonatkoznak. Nem árt tudni, hogy nemegyszer a hozzátartozók olyan személyeket is holtá nyilvánítottak, akik az orosz hadifogságban tűntek el, sőt olyanokat is, akik túléltek a viszontagságos éveket, de különböző okok miatt nem tértek vissza Jugoszláviába. A holtá nyilvánított kivégzettek adatait, haláluk időpontját, helyét, körülményeit egy idő után a hatóság igyekezett eltítkolni, meghamisítani, elferdíteni. De nemegyszer – esetleges későbbi retorziók, vagyoneklobzás stb., vagy a gyermekekre kiterjedő diszkrimináció elkerülése miatt – maguk a hozzátartozók mondtak be pontatlan adatokat! Midez növeli a hibalehetőséget, amit kizárólag szóbeli kommunikációval szerzett információk ellenpróbájával lehet elkerülni, az adatokat cáfolni vagy hitelesíteni. Ez is egy olyan problémakör, amelyben a helyi kutatóknak a terep-, ember- és múltismerete egyszerűen pótolhatatlan.

MÚLT ÉS JELEN POLITIKAI CÉLZATÚ ÖSSZE-HASONLÍTÁSA – Nem szerencsés, bármilyen nemes szándékok is vezessenek bennünket, ha munkánkban (van rá példa) összecúsztatjuk a múltat és a jelenet, mondjuk 1944 őszét Vukovár 1991-es ostromával, a magyar fiatalok emigrációjával vagy a békekemogazalommal. Meg kell tudnunk különböztetni a történetírói módszereket a politikai aktivista módszereitől, mert ha nem tesszük, óhatatlanul a demagógia gyanújába keveredünk, ami egyik ügynek sem használ: sem politikai tevékenységünknek, sem az objektív múltfeltárásnak.

Összegzés

A helyi monográfiák jelentőségét a kutatások minden említett nehézsége ellenére mindenekelőtt abban látom, hogy lehetőséget nyújtanak a sajátosnak, a speciálisnak, a helyiinek, sőt sokszor az egyedinek mint olyannak az önérdékű és önmagáért való vizsgálatára, de úgy, hogy annak alapján – akár mások számára is – a kutatás későbbi fázisában lehetségessé váljék az összegzésnek és az általánosításnak egy magasabb szintje. **Ehhez mindenképpen nagy segítséget nyújtana egy délvidéki jellegű korszerű „központi” adatár létrehozása, amely a helyi kutatókkal rendszeres, napi kapcsolatot tarthatna fenn. Az internet világában ez nem kivitelezhetetlen. Itt gyűjthetnénk össze és tárolhatnánk a levéltárakból lassacskán mégiscsak előkerülő dokumentumokat is, amelyek ismerete és forráskritikai analízise megkerülhetetlen a helyi kutatók számára is.**

Annál is inkább, mert a helyi kutatások és a helyi monográfiák nagyobb lehetőséget nyújtanak az analitikus vizsgálatokra, mint a nagyobb összefoglalók, különösen, ha értő kezekbe kerül a téma. Ilyen vizsgálatok nélkül 1944/45 eseményeiről nem tudunk árnyalt képet alkotni. Sommás értékítéletekkel viszont nem lehet az évtizedeken át tendenciózusan terjesztett téveszmékkel hatékonyan szembeszállni. Márpedig a célunk nem az, hogy a régi téveszméket új téveszmékkel helyettesítsük, hanem hogy segítsünk kibontakoztatni a tudományos igazságot, közvetve és hosszú távon elősegítve ezzel a nemzetek közötti történelmi megbékélést is ezen a véráztatta tájon.

Emellett azt is látnunk kell, hogy reményeink szerint közeledik az az idő, amikor elkerülhetelenné válik Szerbia és Montenegró államközösség joggyakorlatába beépíteni és alkalmazni az UNESCO 2000. évi jelentésének ajánlásait (Összefoglaló a volt elnyomó rendszerek biztonsági szolgálatainak archívumairól), beleértve az emberi jogok ellen elkövetett bűnök felelőseinek azonosításához való jogot éppúgy, mint a jogsértések áldozatainak ahhoz való jogát, hogy az okozott károkat számukra megtérítsék és jóvátegyék, valamint az elkobzott javakat visszaszolgáltassák.

* Elhangzott a VMTT-nek az 1944-es magyarellenés atrocitásokról szervezett újvidéki tanácskozásán, 2003. október 25-én.